

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการปฏิบัติตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ของโรงเรียนบ้านแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ดังนั้นจึงได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งแบ่งเนื้อหาตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (Ideal Characteristics)
 - 1.1 ความหมายของคุณลักษณะ
 - 1.2 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
2. แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณลักษณะ
 - 2.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม
 - 2.2 ตัวกำหนดพฤติกรรม
 - 2.3 วิธีการเรียนรู้ของมนุษย์
3. แนวคิดกระบวนการจัดกลาทางสังคม
 - 3.1 ความหมาย
 - 3.2 ความมุ่งหมายของกระบวนการจัดกลาทางสังคม
 - 3.3 องค์ประกอบของกระบวนการจัดกลาทางสังคม
 - 3.4 วิธีการจัดกลาทางสังคม
 - 3.5 ลำดับขั้นของกระบวนการจัดกลาทางสังคม
 - 3.5 องค์การที่ให้การจัดกลาทางสังคม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยต่างประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยในประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (Ideal Characteristics)

ความหมายของคุณลักษณะ

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับคุณลักษณะ พบว่ามีการกล่าวถึงคำว่า คุณลักษณะในหลายแนวทาง ดังต่อไปนี้ คือ

พจนานุกรมของเว็บสเตอร์ (Webster s Third New International Dictionary, 1986 : 40)

คุณลักษณะ หมายถึง

1. ลักษณะนิสัย ลักษณะคุณสมบัติ หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล

2. ลักษณะของรูปร่าง รูปแบบ ป้ายชื่อ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของแต่ละบุคคล ใช้ในการแบ่งแยกซึ่งลักษณะเฉพาะของสิ่งของ หรือบุคคล ที่สังเกตได้อย่างชัดเจน

พรพรรณ สุทธานนท์ (2538 : 5) คุณลักษณะ หมายถึง แบบอย่างแห่งพฤติกรรมหรือสิ่งที่ปรากฏให้เห็นและชี้หรือแสดงถึงความคิดหรือลักษณะประจำของบุคคล

มั่ง ศรีเจริญ (2539 : 46) คุณลักษณะ หมายถึง สิ่งที่ใช้ให้เห็นความคิดหรือลักษณะประจำตัวของบุคคลกล่าวคือ เป็นพฤติกรรม ลักษณะท่าที อุปนิสัย คุณสมบัติ ความสามารถ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ

กวี วงศ์พุด (2539 : 72) คุณลักษณะ หมายถึง การแสดงการกระทำตามคุณสมบัติของตนเองออกมาให้เห็น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546 : 42) คุณลักษณะ หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความคิดหรือลักษณะประจำตัว

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คุณลักษณะ หมายถึง เครื่องหมายสิ่งชี้ให้เห็นความคิดหรือพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็น หรือลักษณะประจำของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นการแสดงออกที่สามารถสังเกตและเห็นได้

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน

หน่วยงานหรือนักวิชาการต่าง ๆ ได้ศึกษาและให้ทัศนะเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนไว้หลายประการ ดังนี้

สมพงษ์ จิตระดับ (2531 : 25) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ไว้ดังนี้

1. มีความมั่นใจในตนเองแบบสากล แต่อ่อนน้อมถ่อมตนแบบวัฒนธรรมไทย
2. มีความสามารถในการใช้ทักษะทางภาษาอังกฤษ ภาษาคอมพิวเตอร์และวัฒนธรรม

ที่หลากหลาย (Global Literacy)

3. รู้จักสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ จิตสำนึกสาธารณะในการเมืองระบอบประชาธิปไตย

4. ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง การรู้จักพึ่งพาตนเองได้ มีแนวทางมัชฌิมาปฏิปทา เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตามแนวทางพระพุทธศาสนา

5. การเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) ในธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมได้ มีทักษะการจัดการและการบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. การรู้จักคุณค่าของตนเอง ยอมรับในความแตกต่างแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนและเกิดประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่าย

7. ตั้งใจทำงานด้วยความอดทน ขยันหมั่นเพียร รู้จักอดออม มัธยัสถ์ การมีวินัย และควบคุมตนเองได้

8. การเป็นคนเก่ง ดี มีความสุข รู้จักการปรับตัวในกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างสมดุลแบบพลและรู้เท่าทัน

9. การมีทักษะชีวิตในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ มีภูมิด้านทานของจิตใจที่เข้มแข็งจนสามารถปฏิเสธกับภัยอันตรายต่างๆ ที่กระตุ้นยั่วให้หลงผิดได้

10. มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย การดำรงรักษา ถักทอสานต่อวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้

ประเวศ วะสี (2537 : 33) ที่ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของนักเรียนสมัยใหม่ ว่าควรก่อปรด้วยคุณลักษณะ 4 ประการ คือ

1. คุณลักษณะด้านปัญญา ได้แก่ เป็นผู้รู้จักเหตุและผล มีวิจารณญาณในการแยกแยะความรับผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ รู้จักสิ่งที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานความจริงรู้จักแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาดปราศจากอคติ รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและหลากหลาย รู้คุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยรู้จักการเลือกรับวิทยาการและวัฒนธรรมภายนอกท่ามกลางความสับสน วุ่นวาย และสภาพการแข่งขันของสังคมในเศรษฐกิจยุคใหม่

2. คุณลักษณะด้านจิตใจ ได้แก่ การมีความละเอียดต่อการกระทำผิด ประพฤติปฏิบัติในระบอบของความถูกต้องดีงาม มีสมาธิ และความอดทนหนักแน่น

3. คุณลักษณะด้านสังคม ได้แก่ ช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันและกัน โดยไม่เห็นแก่ตัวตระหนักและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบที่พึงมีต่อผู้อื่น สังคมและมวลมนุษยชาติแก้ปัญหาโดยสันติวิธี เคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตย รู้จักใช้ อนุรักษ์ และเสริมสร้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีจิตสำนึกมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและมีความพร้อมที่จะร่วมมือสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุข

4. คุณลักษณะด้านร่างกาย ได้แก่ รู้จักรักษาสุขภาพอนามัยของทั้งตนเองและสมาชิกในครอบครัวได้อย่างเหมาะสม มีความสามารถและทักษะในการประกอบการทำงานและอาชีพที่สอดคล้องกับสมรรถภาพและศักยภาพของบุคคล

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2545 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) โดยกำหนดเป้าหมายไว้ว่าจะเพิ่มศักยภาพ และสร้างความเสมอภาคทางโอกาส ให้กับเด็กและเยาวชนทั้งในกลุ่มภาวะยากลำบาก กลุ่มปกติทั่วไปและกลุ่มปัญญาเลิศเพื่อเตรียมความพร้อมให้เป็นบุคคลที่มีคุณค่าอยู่ในสังคมอนาคตได้อย่างมีความสุขโดยมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. มีสายใยผูกพันกับสมาชิกในครอบครัว

2. มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ เจริญเติบโตสมวัย มีบุคลิกที่เหมาะสมมั่นคง มีความเคารพและภาคภูมิใจในตนเอง
3. มีวัฒนธรรมที่ดีงาม เข้าใจหลักการที่ถูกต้องของศาสนา สาระแก่นแท้ของชีวิตและคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. มีความสามารถในการสื่อสารมากกว่า 1 ภาษา รู้จักใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและเข้าใจถึงสารประโยชน์เพื่อนำมาประยุกต์ใช้อย่างกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทย
5. เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีวินัย มีเหตุผล และพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม
6. เข้าใจสิทธิ และหน้าที่ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและการทำงาน รวมทั้งเคารพสิทธิของผู้อื่น
7. รู้จักคิด ไม่มั่งมาย และรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการพึ่งตนเองตลอดจนเห็นคุณค่าของพลังงาน และการประหยัดพลังงานทุกประเภท
8. มีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย เป็นผู้ผลิตที่รับผิดชอบต่อสังคม รู้จักสร้างงานและอาชีพอิสระที่มีระบบการจัดการที่ดี
9. รับผิดชอบในการรักษาและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
10. รู้จักเปลี่ยนแนวคิดและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

สมหวัง พิชิตานุวัฒน์ และคนอื่นๆ (2541 : 60) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของเด็กไทยในอนาคตไว้ว่า คนไทยจะมีพัฒนาการสมวัย มีสุขภาพดี มีสมรรถภาพทางกายสมบูรณ์ มีสุขนิสัยที่ดี เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์อันดี มีความเป็นประชาธิปไตย มีความรู้และทักษะทางเทคนิคสามารถใช้เครื่องมือและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีได้อย่างคล่องแคล่ว ที่สำคัญควรต้องมีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างผสมผสานในคุณลักษณะต่างขั้วมิติต่างๆ เพื่อหาจุดที่สมดุลระหว่างคุณลักษณะดังต่อไปนี้ เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยและสังคมโลกในอนาคต คือ

1. การเป็นผู้นำที่ดีและการเป็นผู้ตามที่ดี
2. การรักธรรมชาติ ศิลปะและการรักวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี
3. การมีชีวิตและรู้จักพอและการมีชีวิตแข่งขันกันเพื่อประโยชน์สูงสุด
4. การร่วมมือกันและการแข่งขันกัน
5. ค่านิยมความเสมอภาคและค่านิยมเกื้อกูล มุ่งประโยชน์ตน
6. การเห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเห็นคุณค่าวิทยาการสมัยใหม่
7. การอยากเรียนเพื่อรู้และการอยากเรียนเพื่อปริญญา เพื่ออาชีพ
8. การเรียนรู้ลึกซึ้งและการเรียนรู้กว้างขวางหลายสาขา รู้รอบ

9. การวางแผนวัฒนธรรมไทยและการรับวัฒนธรรมต่างชาติ

10. ความสามารถในการทำงานเป็นทีมและความเป็นปัจเจกชน

ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า คุณลักษณะของนักเรียนสมัยใหม่ต้องแสดงออกตามความสามารถและวัยที่เหมาะสม เป็นการให้อิสระทางความคิด ทำให้กระบวนการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา สนุกสนาน ได้ความรู้ที่เป็นสาระสำคัญมากขึ้นและให้เด็กเรียนรู้เพื่อสร้างปัญญาให้รู้จักตนเอง รู้จักโลก สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม อยู่ร่วมกันอย่างมีคุณภาพ เรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง มีความสุขสนุกสนาน และเกิดฉันทะในการเรียนรู้ ดังนั้น การเรียนการสอนสมัยใหม่ จึงควรพัฒนาโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้ นักเรียนสามารถตัดสินใจดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรมจริยธรรม ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขต่อไป

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต. 2536: 224-225) ได้ให้ความหมายถึง คุณลักษณะ การศึกษาเป็นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบ่งพัฒนาการทางการศึกษาของบุคคลไว้ 4 ด้าน คือ

1. ด้านปัญญา คือการเจริญสมาธิภาวนาหรือปัญญาภาวนา เป็นการฝึกหัดหรือพัฒนา ในด้านการรู้ความจริงตั้งแต่ศรัทธาความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัยไตร่ตรอง ตรวจสอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นจริง จนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลสามารถแก้ไขปัญหารอบรู้ในสิ่งทั้งปวงรู้เท่าทันธรรมชาติของ โลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพ โดยสมบูรณ์ เมื่อนักเรียน มีปัญญาเกิดขึ้นก็ทำให้แยกแยะสิ่งที่ดีและไม่ดี มีการคิดเป็น ทำเป็นและสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองจนทำให้นักเรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ และรู้ทันต่อเหตุการณ์ที่บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปทางไหนต่อไป

2. ด้านอารมณ์หรือจิตใจหรือระดับจิตใจ อันได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ฯลฯ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความรับผิดชอบ ความมีสติ ฯลฯ และในด้านความสุข เช่น ความสดชื่นผ่องใส มีน้ำใจ มีความอดทน หนักแน่น ฯลฯ เป็นการพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต การเข้าถึงจุดหมายแห่งชีวิตที่ดงามสมบูรณ์ ซึ่งจะทำได้ฝึกความรักงาน รักเรียน รักในหน้าที่ ความเพียรพยายามขยันอดทน ความรับผิดชอบ ความมีสติ สมานธิ ถ้านักเรียนมีจิตใจที่ดีทำให้รู้จักและเข้าใจตนเองดีขึ้น ตลอดจนทำให้รู้จักและ ความเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นด้วย ทำให้เป็นคนมีความหนักแน่นและอดทนต่อคำนิทาของผู้อื่นได้ จนกระทั่งทำให้เป็นผู้มีน้ำใจและมีจิตสาธารณะต่อผู้อื่นพร้อมกับเป็นคนรู้จักพอใจในสิ่งที่ตัวเองมี และเป็นอยู่อย่างเพียงพอ

3. ด้านสังคม คือการสร้างบรรยากาศแห่งการไม่เบียดเบียน ตลอดจนบรรยากาศแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูล สังคมจึงจะต้องให้มีมาตรการพิทักษ์และป้องกันคนที่อยู่ในสถานะต่างๆ ซึ่งมีโอกาส มีกำลังความสามารถมากน้อยต่างกัน ไม่เบียดเบียน ช่มเหง เอารัดเอาเปรียบ สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลรอบข้างได้ดี ไม่ล่วงกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนขององค์กร และสามารถเข้าใจภูมิศาสตร์ของตนเองได้อย่างชัดเจน เพราะฉะนั้นถ้านักเรียนรู้จักให้อภัยต่อผู้อื่นทำให้เป็นคนเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย จะทำงานอะไรก็จะชอบทำงานเป็นกลุ่มไม่แยกทำคนเดียว มีการตั้งกฎระเบียบขึ้นมาว่าถ้าใครทำผิดต้องกล้าแสดงความรับผิดชอบ กล้าขอโทษเมื่อตนเองทำผิด ไม่ว่าสิ่งที่กระทำลงไปผิดหรือถูกต้องก็ตาม เมื่อนักเรียนทำได้เช่นนี้ทำให้ตนเองมีเสน่ห์มีความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทยอย่างแท้จริง

4. ด้านร่างกาย คือพฤติกรรม ที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงาม การสร้างพฤติกรรมเคยชิน พฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่ต้องเร่งแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม มีข้อปฏิบัติอะไรที่ควรกระทำเป็นกิจวัตรเป็นนิสัยในการช่วยสิ่งแวดล้อม ก็ช่วยกันคิดเลือกสรรเอามา ในการดำรงตนเลี้ยงชีพ ความรู้จักในการบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ มีการซื้อหาปัจจัยสี่และสิ่งของเครื่องใช้ที่มุ่งคุณค่า พฤติกรรมที่ดีรู้จักบริโภคย่อมทำให้เป็นนิสัยเคยชิน สุขภาพร่างกายก็แข็งแรงไม่มีโรคภัยที่เบียดเบียน จนทำให้ร่างกายมีน้ำหนักดีสูงขึ้นสูงขึ้นเป็นลำดับ พร้อมกับมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับร่างกายของตนเองอย่างดี

สุภาพ เครือแตร (2543 : 21) กล่าวเพิ่มเติมว่า การศึกษาที่จะสามารถพัฒนาชีวิตบุคคลสมบูรณ์ขึ้น เป็นบุคคลที่สังคมต้องการ จะต้องใช้เครื่องมือที่เป็นกระบวนการมาพัฒนาหลายๆ อย่าง 3 กระบวนการ คือ

1. กระบวนการพัฒนาจิตใจ ตามวิถีการของทางศาสนา จุดประสงค์ที่ต้องการเป็นบุคคลที่มีวินัยคุณธรรม สติ สมาธิ ปัญญา
2. กระบวนการศึกษาเล่าเรียน โดยเน้นการศึกษาเล่าเรียนด้วยตนเองจุดประสงค์ที่ต้องการ คือ เป็นบุคคลที่มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ เพื่อนำความรู้มาพัฒนาตน
3. กระบวนการทำงาน ด้วยการให้ปฏิบัติงานจริงที่เหมาะสมกับวัย จุดประสงค์ที่ต้องการ คือ เป็นบุคคลที่มีนิสัยทำงานด้วยใจรักเพื่อเป็นสร้างงาน สร้างผลผลิตส่งเสริมเศรษฐกิจมั่นคง

กรมการวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้กำหนดจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนานักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเองปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือ ที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
 2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนรักการอ่านรักการเขียน และรักการค้นคว้า
 3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีปรับวิธีการคิดวิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
 4. มีทักษะและกระบวนการโดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
 5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
 6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภคมีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้ บริโภค
 7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดียึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
 8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
 9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2554 : 55) ได้ให้แนวคิดคุณลักษณะของนักเรียนที่พึงประสงค์ไว้เป็น 4 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านร่างกาย ได้แก่
 - 1.1 พัฒนาการด้านร่างกายเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนาในแต่ละช่วงวัย
 - 1.2 พัฒนาการด้านสติปัญญาเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนาในแต่ละช่วงวัย
 - 1.3 มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงไม่เจ็บป่วยง่าย
2. มิติด้านจิตใจ ได้แก่
 - 2.1 เป็นผู้รู้จักและเข้าใจตนเองเป็นอย่างดี
 - 2.2 เป็นผู้รู้จักและเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี
 - 2.3 เป็นผู้รู้จักและเข้าใจสถานการณ์สภาพแวดล้อมภายนอกต่างๆ ได้เป็นอย่างดี
3. มิติด้านความรู้
 - 3.1 รู้อย่างลึกซึ้งถึงแก่นสาระของวิชา
 - 3.2 รู้รอบด้านเชิงสหวิทยาการ
 - 3.3 รู้ไกลไปถึงอนาคต
4. มิติด้านทักษะความสามารถ

- 4.1 ทักษะด้านการคิด
- 4.2 ทักษะการสื่อสาร
- 4.3 ทักษะภาษาต่างประเทศ
- 4.4 ทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ
- 4.5 ทักษะทางสังคม (ทักษะมนุษยสัมพันธ์ ทักษะการปรับตัว ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น)
- 4.6 ทักษะทางอาชีพ
- 4.7 ทักษะทางสุนทรียะ
- 4.8 ทักษะการจัดการ

สรุปได้ว่า จากแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะการกระทำสิ่งใดย่อมต้องสร้างนิสัยให้เคยชิน เป็นนิสัยตั้งแต่เป็นเด็ก เยาวชนจะมีพัฒนาการสมวัย มีสุขภาพดี มีสมรรถภาพทางกายสมบูรณ์ มีสุขนิสัยที่ดี เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์อันดี มีความขยัน ประหยัด มีสติปัญญา รู้เท่าทันสิ่งที่ดีและไม่ดี มีความรู้และทักษะทางเทคนิค สามารถใช้เครื่องมือและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีได้อย่างคล่องแคล่ว ที่สำคัญควรต้องมีความสามารถในการปรับตัวได้ ดังแนวคิดของพระธรรมปิฎก ประยุทธ์ ปยุตโต และประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สอดคล้องกันไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. ด้านปัญญา
2. ด้านจิตใจ
3. ด้านสังคม
4. และด้านร่างกาย

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณลักษณะ

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเป็นทฤษฎีที่นักจิตวิทยาหลายคนพัฒนาขึ้นไว้ดังนี้

เบอาเวอร์ และ ฮิลการ์ด (Bower and Hilgard, 1981: 11) อธิบายว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้กระทำ หรือการเปลี่ยนแปลงโอกาสในการเกิดพฤติกรรม สถานการณ์หนึ่ง ๆ อันมีเหตุผลจากการมีประสบการณ์ซ้ำในสถานการณ์นั้น ๆ ของผู้แสดงพฤติกรรม

ประเทือง ภูมิภทราคม (2535 : 23) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีแต่ละทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นมานั้นมีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน สำหรับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการ

ปรับพฤติกรรมที่เป็นที่นิยม และยอมรับกันอย่างแพร่ คือทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่อธิบายกระบวนการเกิดพฤติกรรมได้อย่างสมบูรณ์

ไพบูลย์ เทวรักษ์ (2540 : 10) การเรียนรู้ (learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัดและพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงนั้นมีลักษณะค่อนข้างมั่นคงถาวร

เคลลี (Kelly. 2001: 1) ได้ให้คำจำกัดความของการเรียนรู้ไว้อย่างง่าย ๆ ว่าเป็นการได้มาซึ่งความรู้และทักษะใหม่ๆ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือแนวโน้มของพฤติกรรมที่มีลักษณะค่อนข้างถาวรซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้ที่เรียนรู้แสดงพฤติกรรมออกมาแตกต่างกัน

คลิกและนิสสัน (Quick and Nelson. 1997 : 184) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ โดยการเรียนรู้อาจเริ่มขึ้นจากกระบวนการคิด หรือการรับรู้ในสิ่งใด ๆ และพัฒนามาเป็นความรู้ ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า มีการเรียนรู้ และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้น ก็คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั่นเอง ดังนั้น การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือแนวโน้มของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีลักษณะเป็นการถาวร

นอกจากนี้ คอนบาค (Cronbach. 2003 : 41 - 44) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์ และด้วยเหตุที่การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม ดังนั้น การเรียนรู้จึงวัดได้จากการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม ซึ่งมีหลายวิธี เช่น การวัดจากการลดลงของความผิดพลาด (Reduction in error) การวัดจากรูปแบบของพฤติกรรมที่เกิดขึ้น (Topography of Behavior) การวัดจากความเข้มข้นของพฤติกรรม (Intensity of behavior) การวัดจากความเร็วของการเกิดพฤติกรรม (Speed) การวัดจากการเปลี่ยนแปลงที่แฝงอยู่ภายใน (Latency) และการวัดจากความถี่ของการเกิดพฤติกรรม (Frequency) เป็นต้น

จึงสรุปได้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์สามารถกำหนดสิ่งแวดล้อม และกำหนดองค์ประกอบส่วนบุคคล สิ่งแวดล้อมสามารถกำหนดพฤติกรรมและกำหนดองค์ประกอบส่วนบุคคลในทำนองเดียวกันองค์ประกอบส่วนบุคคลก็สามารถกำหนดพฤติกรรมและกำหนดองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

ตัวกำหนดพฤติกรรม (Behavior Determinants)

ได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงตัวกำหนดพฤติกรรมไว้ดังนี้

บันดูรา (Bandura. 1977 : 9 - 10) ได้กล่าวถึงตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ 2 ประการด้วยกัน คือ

1. ตัวกำหนดพฤติกรรมที่เกิดขึ้นก่อน (Antecedent Determinants) ได้อธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า ถ้ามีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อม เช่นนั้นเป็นประจำสม่ำเสมอจะทำให้บุคคลสามารถคาดการณ์ได้ว่า ถ้ามีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วจะมีอีกสิ่งหนึ่งตามมา การรู้ความสัมพันธ์เงื่อนไขเหล่านี้ จะทำให้บุคคลสามารถทำนายเหตุการณ์ได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นอย่างไรภายใต้ภาวะการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นก่อน ถ้าบุคคลนั้นมีความสามารถทางสติปัญญาสูงก็สามารถคาดการณ์ถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้ และจะเลือกกระทำหรือแสดงพฤติกรรมของเขาให้สอดคล้องกับการคาดการณ์ของเขา ซึ่งเป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าหนึ่งกับอีกสิ่งเร้าหนึ่งนั่นเอง ดังนั้น การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าหนึ่งกับอีกสิ่งเร้าหนึ่งนี้จะมีผลต่อการเกิดหรือไม่เกิดพฤติกรรม จะมีผลต่อการคงอยู่หรือการหายของพฤติกรรมของบุคคล เพราะบุคคลจะยึดเอาสิ่งเร้าหนึ่งมาทำนายการเกิดอีกสิ่งเร้าหนึ่ง

2. ตัวกำหนดพฤติกรรมที่เป็นผลของการกระทำ (Consequent Determinants) บันดูรา (Bandura) ได้อธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า การเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในสังคมของมนุษย์เป็นการเรียนรู้เงื่อนไขของผลของการกระทำว่าพฤติกรรมใดที่กระทำแล้ว จะได้รับรางวัลหรือผลของการกระทำเป็นบวก และพฤติกรรมใดที่กระทำแล้วจะไม่ได้รับรางวัลหรือผลของการกระทำเป็นลบ การเรียนรู้เงื่อนไขผลของการกระทำดังกล่าว จะทำให้มนุษย์เลือกกระทำพฤติกรรมที่ได้รับผลของการกระทำเป็นบวก หรือเสริมแรง และจะหลีกเลี่ยงการกระทำพฤติกรรมที่ได้รับผลของการกระทำเป็นลบหรือการลงโทษ ดังนั้น การเกิดพฤติกรรมจึงขึ้นอยู่กับผลของการกระทำด้วย ถ้าการกระทำพฤติกรรมใดแล้วได้รับผลของการกระทำเป็นบวก พฤติกรรมนั้นก็จะเกิดขึ้น และถ้ากระทำพฤติกรรมใดแล้วผลของการกระทำเป็นลบ พฤติกรรมนั้นจะลดลงหรือหายไป อย่างไรก็ตามการเรียนรู้เงื่อนไขผลของการกระทำมานี้สามารถเรียนรู้ได้ทั้งจากประสบการณ์ตรง และการสังเกตจากตัวแบบหรือการกระทำของผู้อื่นที่สังเกตเห็น ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอ้อม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 8 - 9) ได้กล่าวถึงการกำหนดพฤติกรรม ไว้ว่า จากจุดยืนของบุคคลตามแนวสำนักปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์นิยม (Symbolic Interactionism) มองการศึกษาในระดับจุลภาค เน้นการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาให้เด็กเกิดการเรียนรู้แบบแผนพฤติกรรม จิตใจและปัญญา ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์และการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับเด็ก และเด็กกับเด็ก ซึ่งต่างมีอิทธิพลต่อกันและกัน นักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาเห็นว่าบุคลิกภาพของคนเราเป็นผลมาจากอิทธิพลทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นการขัดเกลาทางสังคมจึงมีผลทำให้บุคลิกภาพแต่ละบุคคลมีลักษณะที่แตกต่างกัน

เพียเจท์ (Piaget. 2004 : 33 - 35) ได้กล่าวถึงพฤติกรรม ศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเป็นขั้น ๆ ตามลำดับอายุ เขาได้แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดออกเป็น 2 ขั้น แต่ในที่นี้จะขอล่าเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) อยู่ในช่วงแรกเกิดจนถึงอายุ 2 ปี พฤติกรรมของเด็กในวัยนี้ขึ้นอยู่กับการเล่นเป็นส่วนใหญ่ เช่น การไขว่คว้า การมอง เด็กจะแสดงให้เห็นว่ามีพัฒนาการทางสติปัญญาด้วยการกระทำ เด็กสามารถแก้ปัญหาได้ แม้ว่าจะไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูด การที่เด็กได้ปะทะกับสิ่งแวดล้อมด้วยตนเองจะช่วยพัฒนาสติปัญญาและความคิด แต่กิจกรรมส่วนใหญ่ยังคงอยู่เฉพาะสิ่งที่สามารถสัมผัสได้เท่านั้น

2. ขั้นความคิดก่อนปฏิบัติการ (Preoperational Stage) อยู่ในช่วงอายุ 2-7 ปี เป็นขั้นที่เด็กเริ่มเรียนรู้ภาษาพูดและเข้าใจทำทางที่สื่อความหมาย เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้นแต่ยังอาศัยการเรียนรู้เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถคิดหาเหตุผลได้ เด็กจะเริ่มเข้าใจสัญลักษณ์ขั้นนี้ จะแบ่งเป็น 2 ขั้น คือ (1) ขั้นก่อนเกิดความคิดรวบยอด (Preconceptual Thought) อายุ 2-4 ปี เป็นช่วงที่เด็กเริ่มมีเหตุผลเบื้องต้น สามารถจะโยงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ แต่อยู่ในขอบเขตจำกัด เพราะเด็กยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ถือความคิดของตนเองเป็นใหญ่ และมองไม่เห็นเหตุผลของผู้อื่น ซึ่งความคิดและเหตุผลของเด็กยังไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงนัก (2) ขั้นการคิดแบบญาณหยั่งรู้ (Intuitive thought) อายุ 4-7 ปี เด็กจะเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวดีขึ้น รู้จักแยกประเภทและแยกชิ้นส่วนของวัตถุเข้าใจความหมายของจำนวนและตัวเลข เริ่มมีพัฒนาการเกี่ยวกับการอนุรักษณ์ แต่ไม่แจ่มชัดนักสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้โดยไม่คิดเตรียมตัวล่วงหน้า การคิดหาเหตุผลของเด็กวัยนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ตนรับรู้ หรือสัมผัสจากภายนอก

จากทฤษฎีพัฒนาการจึงสรุปได้ว่าเด็กปฐมวัยจะรับรู้สิ่งต่างๆ ได้จากการใช้ประสาทสัมผัส และการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้น พ่อแม่ ผู้ปกครอง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กจึงควรปฏิบัติพยายามหาของเล่น หรือสื่อต่าง ๆ เพื่อให้เด็กได้ทดลองหยิบ จับ สัมผัส อันจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ พยายามจัดกิจกรรมและสภาพแวดล้อมที่จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ฝึกให้เด็กใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประสาทการรับรู้ และการจัดกิจกรรมที่จะช่วยกระตุ้นความคิดเพื่อให้เด็กได้มีประสบการณ์เพียงพออันจะเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาขั้นต่อไป

วิธีการเรียนรู้ของมนุษย์

ในเรื่องวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์นั้น ได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงการเรียนรู้ไว้ดังนี้

บันดูรา (Bandura, 1977 : 9-10) กล่าวถึงการเรียนรู้พฤติกรรมของมนุษย์ไว้ 2 วิธี คือ

1. การเรียนรู้จากผลของการกระทำ (Learning By Response Cones – Puences) วิธีการเรียนรู้ที่ถือว่าเป็นการเรียนรู้เบื้องต้นที่สุด และเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงคือ การเรียนรู้จากผลของการกระทำทั้งผลในทางบวก และผลในทางลบ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมถือว่ามนุษย์มีความสามารถทางสมอง ในการที่จะใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ที่ผ่านมา มนุษย์มีความสามารถที่จะรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำ ผลของการกระทำจะทำหน้าที่ 3 ประการ คือ

1.1 ทำหน้าที่ให้สารสนเทศ (Information Function) การเรียนรู้ของมนุษย์นั้นไม่เพียงแต่เรียนรู้เพื่อตอบสนองเท่านั้น แต่มนุษย์ยังสังเกตการณ์กระทำนั้นด้วยโดยการสังเกตความแตกต่างของผลจากการกระทำของเขาว่า การกระทำใด ในสภาพการณ์ใดก่อให้เกิดผลของการกระทำอย่างไร สารสนเทศนี้จะเป็นแนวทางในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในอนาคต

1.2 ทำหน้าที่จูงใจ (Motivational Function) การเรียนรู้จากผลของการกระทำ ทำหน้าที่จูงใจ หมายถึง ความเชื่อในการคาดหวังผลของการกระทำของบุคคลกล่าวคือ ผลของการกระทำใดที่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาย่อมจูงใจ ให้เกิดการกระทำมาก ผลของการกระทำใดที่ไม่เป็นที่พึงปรารถนาย่อมจูงใจให้เกิดการกระทำน้อย และมนุษย์ก็หลีกเลี่ยงการกระทำนั้น

1.3 ทำหน้าที่เสริมแรง (Reinforcing Function) การกระทำใดๆ ก็ตามถ้าได้รับการเสริมแรง การกระทำนั้นก็จะยังมีแนวโน้มเกิดขึ้นอีก แต่สิ่งที่สำคัญก็คือเงื่อนไขการเสริมแรง ซึ่งบุคคลจะเรียนรู้จากข้อมูลเดิมและการจูงใจ ตลอดจนการหาข้อสรุปได้ถูกต้อง การเสริมแรงจะไม่มีอิทธิพลเลยถ้าบุคคลไม่รู้ว่าเงื่อนไขการเสริมแรงว่ามีไว้อย่างไร การเสริมแรงในที่นี้จะเน้นถึงการกระทำให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่มากกว่าการสร้างพฤติกรรมใหม่

2. การเรียนรู้จากการเลียนแบบ (Learning Through Modeling) การเรียนรู้ของมนุษย์จากผลของการกระทำมีข้อจำกัดอยู่มาก ทั้งนี้เพราะสิ่งที่จะเรียนรู้มีมากกว่าเวลาและโอกาสจะอำนวย ดังนั้น การเรียนรู้จากการเลียนแบบจึงเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างกว้างขวางขึ้นพฤติกรรมของมนุษย์หลายอย่างเกิดขึ้น โดยที่มนุษย์ไม่เคยมีประสบการณ์ตรงเลยแต่มนุษย์สังเกตเห็นตัวแบบหรือผู้อื่นกระทำ เช่น คนส่วนมากงดเว้นจากการสูบบุหรี่อื่นๆ ที่ไม่เคยประสบกับผลที่จะได้รับจากการสูบบุหรี่อื่น ทั้งนี้เพราะคนเหล่านี้เรียนรู้ว่าการสูบบุหรี่อื่นจะได้รับผลของการกระทำในทางลบ คือ ทำลายสุขภาพและถึงตายในที่สุด การเรียนรู้เช่นนี้ไม่ได้เรียนรู้โดยประสบการณ์ตรง แต่เรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบคือเห็นผู้อื่นเสพแล้วได้รับผลของการกระทำในทางลบดังกล่าว จึงงดเว้นการสูบบุหรี่อื่นตัวแบบอาจจะเป็นตัวแบบจริง ตัวแบบจากภาพยนตร์หรือตัวแบบในรูปสื่ออื่นๆ

การเรียนรู้จากตัวแบบอาศัยกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นสำคัญ กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

2.1 กระบวนการใส่ใจ (Attention Processes) มนุษย์จะไม่สามารถเรียนรู้อะไรได้เลยถ้าขาดความใส่ใจและการรับรู้ในสิ่งนั้น การเรียนรู้จากตัวแบบก็เช่นกัน หากผู้เรียนขาดความใส่ใจและขาดการรับรู้พฤติกรรมของตัวแบบที่แสดงออกมา สิ่งที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการใส่ใจมีอยู่ 2 ประการ คือ

2.1.1 ลักษณะของตัวแบบ ตัวแบบที่มีลักษณะเด่น มีความดึงดูดใจสูง มีความซับซ้อนของพฤติกรรมน้อย จะมีโอกาสให้ผู้สังเกตใส่ใจได้มาก นอกจากนี้หากพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สังเกต ก็จะโน้มน้าวให้ผู้สังเกตใส่ใจได้มาก

2.1.2 ความสามารถของผู้สังเกต ผู้สังเกตจะต้องมีความสามารถในการรับรู้การกระทำของตัวแบบ จึงจะทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้

2.2 กระบวนการจดจำ (Retention Processes) ในการเรียนรู้โดยการสังเกตมนุษย์ จะไม่สามารถเรียนรู้ได้เลย ถ้าจำการกระทำของตัวแบบไม่ได้ ดังนั้น ในการเรียนรู้โดยการสังเกต กระบวนการจดจำการกระทำต่างๆ ที่ตัวแบบแสดงออกจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญ กระบวนการจดจำเป็นการเก็บรวบรวมแบบแผนของพฤติกรรมของตัวแบบที่ได้สังเกตเห็นทุกครั้ง แล้วนำมาสร้างรูปแบบของพฤติกรรมที่แน่ชัด การจดจำจะกระทำในรูปของระบบการลงรหัสซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ การจดจำในรูปของมโนภาพ และการจดจำในรูปของสัญลักษณ์ทางภาษา ซึ่งการจำในลักษณะทั้งสองประการนี้ จะช่วยให้จำได้ง่ายและคงทน สำหรับการฝึกฝนและการทบทวนในใจ หรือการกระทำจะส่งเสริมให้ผู้สังเกตจำพฤติกรรมของตัวแบบได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น การจดจำรายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมของตัวแบบจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการเรียนรู้โดยการสังเกต

2.3 กระบวนการกระทำทางกาย (Motor Reproduction Processes) ในการเรียนรู้โดยการสังเกตนั้น กระบวนการทางกายเป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตเปลี่ยนสัญลักษณ์ที่จดจำไว้มาเป็นการกระทำที่เหมาะสม การกระทำตามตัวแบบจำเป็นจะต้องจัดระเบียบการกระทำไว้ในระบบความจำโดยให้สอดคล้องกับแบบแผนพฤติกรรมที่ตัวแบบกระทำ ในระยะแรกของการกระทำตามตัวแบบ การดัดแปลงการกระทำให้มาเป็นพฤติกรรมใหม่ที่เหมาะสมจะทำได้ยาก แต่เมื่อทราบข้อบกพร่องระหว่างการดัดแปลงสัญลักษณ์มาเป็นการกระทำ จะช่วยให้การทำตามตัวแบบในระยะต่อมาถูกต้องมากยิ่งขึ้น ในการเรียนรู้พฤติกรรมทั้งหลายในชีวิตประจำวันของมนุษย์ มนุษย์จะค่อยๆ ปรับแก้พฤติกรรมที่เล็กละเอียดจนกระทั่งกระทำได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ อาศัยการกระทำที่ผ่านมาเป็นข้อมูลย้อนกลับ (Information Feedback)

2.4 กระบวนการจูงใจ (Motivational Processes) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ได้เรียนรู้มากับการแสดงออก เนื่องจากในชีวิตจริงของมนุษย์ในสังคมนั้นมีพฤติกรรมมากมายที่มนุษย์พบเห็นผู้อื่นกระทำ มนุษย์จึงไม่สามารถกระทำพฤติกรรมตามตัวแบบได้ทั้งหมด มนุษย์จึงเลือกกระทำตามตัวแบบเฉพาะการกระทำที่เขาเห็นว่ากระทำนั้นให้ผลของการกระทำในทางบวก และจะไม่กระทำตามตัวแบบ ถ้าเขาเห็นว่าการกระทำนั้นให้ผลของการกระทำในทางลบ ฉะนั้น ผลของการกระทำที่สังเกตเห็นจึงเป็นสิ่งที่มียุทธพลต่อการจูงใจในการเรียนรู้โดยการสังเกต

ดังนั้น ในการเรียนรู้จากการเลียนแบบขององค์ประกอบทั้ง 4 ประการดังกล่าวนี้ เป็นองค์ประกอบที่จำเป็นจะขาดไม่ได้ ถ้าขาดกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งจะทำให้การเรียนรู้จากการเลียนแบบขาดความสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้จากตัวแบบจะต้องมีความใส่ใจตัวแบบจนกระทั่งสามารถจำและแปลงระบบสัญลักษณ์ไปสู่การกระทำภายหลังได้ โดยมีองค์ประกอบสุดท้ายคือแรงจูงใจให้ผู้สังเกตแสดงการกระทำตามตัวแบบออกมาในที่สุด

ประคินันท์ อุปรมัย (2540 : 121) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่าการเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงของบุคคลอันมีผลเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเหตุทำให้บุคคลเผชิญสถานการณ์เดิมแตกต่างไปจากเดิม ประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหมายถึงทั้งประสบการณ์ทางตรงและประสบการณ์ทางอ้อม

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมตามพฤติกรรมของมนุษย์สามารถเรียนรู้จากผลของการกระทำซึ่งถือเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงหรือจากการเลียนแบบซึ่งถือเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ทางอ้อม โดยกระบวนการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม องค์ประกอบส่วนบุคคล และองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม

แนวคิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

สืบเนื่องจากความรู้ที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ชอบอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่คณะ ไม่สามารถแยกไปอาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพังได้ เพราะต้องมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา แต่จากการที่มนุษย์แต่ละคนต่างก็มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของตน จึงทำให้มนุษย์ต้องสร้างบางสิ่งบางอย่างขึ้นมาในสังคม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน เป็นเครื่องจัดแบ่งความเหมือน ความแตกต่างของมนุษย์แต่ละกลุ่มให้ชัดเจน เนื่องจากในสังคมขนาดใหญ่ย่อมประกอบด้วยสังคมย่อยๆ สิ่งดังกล่าวนี้ ก็คือวัฒนธรรม อันประกอบด้วย ภาษา ความคิด ความเชื่อ ความรู้ในเรื่องราวต่างๆ รวมไปถึงกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนวิถีการดำเนินชีวิต ประเพณี ศีลธรรม ตลอดจนพฤติกรรมการแสดงออก และความชำนาญในด้านการงานต่างๆ ล้วนถูกสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งสิ้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน. 2549 : 225) ได้ให้ความหมายของการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ว่า หมายถึง กระบวนการที่คนเรียนรู้การเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือของสังคม โดยการซึมซับเอาบรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคมมาเป็นของตนและเรียนรู้ในการปฏิบัติตามบทบาทและภาระหน้าที่ทางสังคม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต. 2541 : 75) ได้กล่าวว่า ครูถือเป็นตัวแทนการขัดเกลาทางสังคม (Socializing Agent) ที่สำคัญในสถานศึกษา ครูมีบทบาทเป็นทั้งผู้จัดการเรียนรู้และ

การเป็นแบบอย่างที่ดีในชีวิตประจำวันโดยถือหลัก สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น นอกจากนี้
ต้องดำเนินการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย
เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพแนวคิดทางสังคมวิทยาของการจัดেলাทางสังคม
เป็นการเตรียมบุคคลเข้ารับบทบาทต่าง ๆ ในสังคม

นอกจากนี้ขวัญฟ้า รังสิยานนท์ (2552 : 68) ได้กล่าวว่ากระบวนการจัดেলাเด็กที่สำคัญ
ที่สุดประการหนึ่ง บุคคลนับตั้งแต่เกิดมาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ประกอบอาชีพจนกระทั่งตายจะต้อง
ผ่านกระบวนการ การจัดেলাหล่อหลอมหรือที่เรียกว่า การจัดেলাทางสังคม (Socialization) ซึ่งเป็น
กระบวนการจัดประสบการณ์ทางสังคม แก่บุคคลผู้เป็นสมาชิกของสังคม จะหล่อหลอมความเชื่อ
ทัศนคติ ค่านิยม แรงจูงใจ และบุคลิกภาพของบุคคลโดยรวม โดยผ่านกระบวนการนี้ บุคคลแต่ละคน
จะเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐาน จารีตประเพณี และวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ของสังคมที่เขาอาศัยอยู่
การจัดেলাทางสังคมจะหล่อหลอมให้บุคคลมีลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมสอดคล้องกับ
ลักษณะที่สังคมปรารถนาและเห็นว่าเหมาะสมกับบทบาทของบุคคล ทั้งบทบาทที่ดำรงอยู่
ในปัจจุบันและที่มีมาในอนาคต เพื่อใช้ในกระบวนการจัดেলাทางสังคมต่อไป

วัฒนธรรม ถือได้ว่าเป็นมรดกทางสังคมที่ต้องการมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คน
อีกรุ่นหนึ่ง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติโดยเฉพาะวัฒนธรรมที่สังคมเห็นว่ามีความควร
แก่การรักษาไว้ เพื่อให้เป็นวิถีชีวิตและเป็นแบบแผนของการดำรงชีวิตของสมาชิกในสังคมต่อไป
และเป็นการคงไว้ซึ่งสังคม ซึ่งกระบวนการในการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้นี้ เรียกว่า
กระบวนการจัดেলাทางสังคม (Socialization)

ความหมายกระบวนการจัดেলাทางสังคม

กระบวนการจัดেলাทางสังคมมีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

เมอร์เซอร์ และ เมอร์ตัน (Mercer and Merton, 1958 : 12) กล่าวว่า กระบวนการจัดেলা
ทางสังคม เป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้และรับวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม
ประเพณี บรรทัดฐานทางสังคม อุปนิสัย คุณค่าของระบบสังคมที่อยู่ไว้เป็นของตน และยอมทำ
ตามกฎเกณฑ์ของสังคมในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นนิสัย

เซคคอส และแบคแมน (Secord and Backman, 1967 : No page) กล่าวเพิ่มเติมว่า
กระบวนการจัดেলাทางสังคม เป็นกระบวนการที่กระทำต่อกันระหว่างบุคคลโดยที่พฤติกรรมของ
บุคคลจะต้องทำตามความคาดหวังของกลุ่ม หรือมีพฤติกรรมเหมาะสมตามความมุ่งหวังของผู้ใหญ่
บรูม และ เซลซนิก (Broom and Selznick, 1973 : 7) อธิบายไว้ 2 ความหมาย คือ ในมุมมอง
ของสังคม กระบวนการจัดেলাทางสังคม หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมและการทำให้บุคคล
มีวิถีชีวิตที่เป็นระเบียบ และในมุมมองของแต่ละบุคคล กระบวนการจัดেলাทางสังคม หมายถึง

กระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนจากชีวอินทรีย์เป็นมนุษย์ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ และปฏิบัติตามค่านิยม อุดมคติ และระดับความทะเยอทะยาน

นอกจากนี้ สุพัตรา สุภาพ (2538 : 70) กล่าวว่ากระบวนการจัดเกล้าทางสังคม เป็นกระบวนการทั้งทางตรงคือการสอนหรือบอกโดยตรง และเป็นการเรียนรู้โดยอ้อมโดยอาศัยการสังเกต เลียนแบบ ของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ เพื่อที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของตนให้เป็นที่ยอมรับของสังคม

มงคล หวังสุขใจ และชมพู โกติรัมย์ (2540 : 20 - 22) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า กระบวนการจัดเกล้าทางสังคม เป็นกระบวนการนำสังคมกับวัฒนธรรมไปสร้างรูปแบบของบุคลิกภาพโดยผ่านการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระบบของสังคมนั้น ๆ เปรียบดังเครื่องจักรอัน สลับซับซ้อนคอยผลิตสินค้าคือมนุษย์ให้ได้มาตรฐาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กระบวนการจัดเกล้าทาง สังคม เป็นกระบวนการแปรรูปจากสัญชาตญาณของคนให้มีความเป็นมนุษย์ในสังคม

โดยสรุปแล้วกระบวนการจัดเกล้าทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่ช่วยให้มนุษย์เกิด การเรียนรู้และรับเอาระเบียบ กฎเกณฑ์ ความประพฤติ และค่านิยมต่าง ๆ ของกลุ่มคนในสังคม มาพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะต่าง ๆ ตามที่สังคมยอมรับ

ความมุ่งหมายของกระบวนการจัดเกล้าทางสังคม

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาความมุ่งหมายกระบวนการจัดเกล้าทางสังคม ไว้ดังนี้

ปภาณี ฐิติวัฒนา (2545 : 50) ได้ศึกษาค้นคว้าไว้ว่า ความมุ่งหมายของกระบวนการ จัดเกล้าทางสังคมนั้นอยู่ ที่การก่อตัวของบุคลิกภาพของสมาชิกในสังคมครรลองของวัฒนธรรม ที่สมาชิคนั้นสังกัดอยู่ กระบวนการจัดเกล้าทางสังคมมีจุดมุ่งหมาย 4 ประการ คือ

1. การปลูกฝังระเบียบวินัยขั้นพื้นฐาน(Basic Discipline) การมีระเบียบวินัยถือเป็น พื้นฐานในการดำเนินชีวิต และกิจกรรมทางสังคมของการอยู่ร่วมกันของกลุ่มจุดมุ่งหมายข้อนี้ทำให้ บุคคลยอมรับกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด แม้ว่าอาจจะฝืนใจหรือไม่เต็มใจทำ ระเบียบวินัยจึงเป็น พื้นฐานที่บุคคลถูกจัดเกล้าให้ประพฤติปฏิบัติตั้งแต่วัยต้นของชีวิต ในกิจกรรมชีวิตประจำวัน เช่น สอนให้รู้จักระเบียบในการขับถ่าย รู้จักความสะอาด มารยาท สังคม ซึ่งผู้ใหญ่ควรทำเป็นแบบอย่าง มีความสม่ำเสมอ มีความยืดหยุ่น และมีเหตุมีผล เพราะมีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคลเป็นอย่างมาก

2. การปลูกฝังความมุ่งหวังในชีวิต (Aspiration) โดยปกติบุคคลมักจะไม่อยากปฏิบัติ ตามระเบียบวินัย แต่ความมุ่งหวังจะช่วยให้บุคคลมีความมุ่งมั่น และยอมรับระเบียบวินัยที่จะต้อง ประพฤติปฏิบัติเพื่อลุล่วงสู่ความต้องการ ในอนาคตความลุล่วงที่ต้องการนั้นคือความมุ่งหวัง ที่บุคคลได้รับจากสังคมหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งได้ถ่ายทอดคุณค่าทางสังคมมาถึงตัวบุคคล

3. การกำหนดบทบาทในสังคม (Social Role) การกำหนดบทบาทในสังคม รวมทั้ง ทักษะคติต่าง ๆ ที่เข้ากับบทบาทนั้น ๆ บุคคลจะได้รับการอบรมให้รู้ระเบียบสังคมตั้งแต่วัยต้นของ

ชีวิตในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป เช่น ลักษณะการวางตัวให้มีพฤติกรรมอย่างไรกับบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วยและถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะ

4. การสอนให้มีทักษะ (Skills) การสอนให้เกิดทักษะที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรมในสังคมกับคนอื่น ๆ ในสังคมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ วิธีการเรียนรู้มักจะเกิดจากการเลียนแบบถ่ายทอดกันมานับชั่วอายุคน โดยยึดหลักขนบธรรมเนียมประเพณีสืบทอดกันมาแต่ในสังคมที่สลับ ซับซ้อน ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตของบุคคลเป็นอย่างมาก วิธีการเรียนรู้ของสังคมประเภทหลังนี้ จึงเป็นการเรียนรู้อย่างเป็นทางการซึ่งใช้ได้ผลมาก เช่น สังคมไทยในอดีตผู้ชายจะได้รับการถ่ายทอดในด้านวิชาความรู้ ศิลปะป้องกันตัว ฯลฯ จากวัด ซึ่งเป็นแหล่งที่ให้การขัดเกลาทางสังคมได้เป็นอย่างดี สำหรับเด็กผู้ชายในขณะที่เด็กผู้หญิงจะได้รับการถ่ายทอดทางด้านการบ้าน การเรือน มารยาททางสังคมต่าง ๆ ที่กุลสตรีพึงจะมีจากภายในวัง แต่สมัยปัจจุบันการศึกษาอย่างเป็นทางการ คือ โรงเรียนได้เข้ามามีส่วนเสริมสร้างทักษะด้านนี้อย่างมากมาย โดยเฉพาะความรู้ในด้านมนุษยสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่ช่วยให้การปฏิบัติต่อผู้อื่นเป็นไปอย่างราบรื่น

บรูมและ เซลสติก (Broom and Selznick, 1958 : 57) กล่าวถึงการขัดเกลาทางสังคมว่ามีความมุ่งหมายหลัก 4 ประการ ดังนี้ คือ

1. การปลูกฝังระเบียบวินัย การมีระเบียบวินัยถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินกิจกรรมในสังคมและการอยู่ร่วมกันของกลุ่มการปลูกฝังระเบียบวินัยจะทำให้บุคคลยอมทำตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดถึงแม้ว่าจะมีความยากลำบากแต่ก็ต้องฝืนใจทำระเบียบวินัยเป็นสิ่งที่บุคคลได้รับนับตั้งแต่วัยต้นของชีวิตจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่บุคคลควรทำตามระเบียบวินัยอย่างสม่ำเสมอและยึดหยุ่นอย่างมีเหตุผลเพราะมีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคลอย่างมาก

2. การปลูกฝังความมุ่งหวังในชีวิตตามที่กลุ่มยอมรับโดยปกติระเบียบวินัยเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ค่อยอยากปฏิบัติ แต่ความมุ่งหวังจะช่วยให้บุคคลมีความมุ่งมั่นและยอมรับระเบียบวินัยที่จะต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อลุล่วงสู่ความต้องการในอนาคตความลุล่วงที่ต้องการนั้นคือความมุ่งหวังที่บุคคลได้รับจากสังคมหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ได้ถ่ายทอดค่านิยมทางสังคมนั้นมาจนถึงตัวบุคคล เช่นคุณค่าของสังคมไทยที่ยกย่องให้เกียรติคนที่มีการศึกษาสูงค่านิยมทางสังคมจะได้รับการปลูกฝังทั้งทางตรงและทางอ้อมทำให้บุคคลเกิดความมุ่งหวังในค่านิยมเหล่านี้และยอมลำบากทำตามบรรทัดฐานที่กลุ่มวางไว้เพื่อเป็นเป้าหมายในชีวิต

3. การกำหนดบทบาทในสังคม บุคคลจะได้รับการกำหนดบทบาทจากสังคม รวมทั้งรับรู้ทัศนคติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบทบาทนั้น ๆ โดยลักษณะของการรับรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป เช่น ลักษณะการวางตัวให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมถูกกาลเทศะต่อบุคคลอื่นที่มีความสัมพันธ์ด้วย

4. การให้ความชำนาญเฉพาะอย่างหรือทักษะบุคคลจะได้รับการอบรมสั่งสอนให้เกิดความชำนาญหรือทักษะที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรมในสังคมกับคนอื่น ๆ จุดมุ่งหมายในข้อนี้เป็นผลสุดท้ายที่ต่อเนื่องมาจากจุดมุ่งหมายแต่ละข้อตามลำดับในสังคมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ วิธีการเรียนรู้มักเกิดจากการเลียนแบบถ่ายทอดกันลงมานับชั่วอายุคนแต่ในสังคมที่ซับซ้อนความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตของบุคคลอย่างมากวิธีการเรียนรู้ในสังคมที่ซับซ้อนนี้จึงต้องเป็นการเรียนรู้อย่างเป็นทางการจึงจะได้ผลโดยแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญคือโรงเรียนนั่นเอง

เนื่องจากการที่มนุษย์จะเป็น “คน” ที่สมบูรณ์ได้นั้น นอกจากการมีร่างกายที่ครบสมบูรณ์แล้วยังจำเป็นต้องเป็นคนที่มีความรู้ จริยธรรมด้วย ดังนั้น จิตใจจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อตนเองและสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ นักวิชาการ นอกจากนักสังคมวิทยาแล้วยังมีนักจิตวิทยาสังคมรวมทั้งนักพฤติกรรมศาสตร์ก็ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการจัดกลาทางสังคมด้วย โดยจะให้ความสำคัญกับรูปแบบการปฏิสังสรรค์ระหว่างบิดามารดา และบุตรเพื่อพัฒนาให้เป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี เป็นผู้ที่มีความประพฤติดี ถูกต้อง และเหมาะสมสามารถอยู่ร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมได้ดี ซึ่งเรียกว่า “วิธีการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา” และพยายามแยกรูปแบบการปฏิสังสรรค์ระหว่างบิดามารดาและบุตรไว้หลายประเภท

องค์ประกอบของกระบวนการจัดกลาทางสังคม

กระบวนการจัดกลาทางสังคม เป็นกระบวนการในการถ่ายทอดและเรียนรู้สิ่งต่างๆ ซึ่งแบ่งการจัดกลาออกได้ 3 ด้าน (ศศิธร อภิสิทธิ์นันต์, 2541 : 40) ได้แก่

1. การจัดกลาทางด้านจิตใจ ได้แก่ การถ่ายทอดในเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าทางสังคม (Social Value) หมายถึงการถ่ายทอดในเรื่องความคิด ความเชื่อทัศนคติ และค่านิยมที่สังคมเห็นว่ามีคุณค่าในตัวเอง และมีการบำรุงรักษาเพื่อถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังในสังคม เพื่อให้คงอยู่ต่อไป โดยส่วนมากมักจะเป็นนามธรรมไม่อาจประมาณค่าออกมาเป็นราคาได้ แต่มีคุณค่าต่อมนุษย์ทางด้านจิตใจ อาทิ ความคิด ความเชื่อ และทัศนคติเกี่ยวกับ ศีลธรรมจรรยา ศิลปะและขนบธรรมเนียมและประเพณี

2. การจัดกลาทางด้านสติปัญญา ได้แก่ การถ่ายทอดในเรื่องที่เกี่ยวกับ

- 2.1 ความรู้ต่าง ๆ (Social Knowledge) เป็นการถ่ายทอดทั้งความรู้ที่เป็นทางการอันได้แก่ ความรู้ตามหลักสูตรในตำราเรียน และความรู้รอบตัวทั่วไป ที่สำคัญก็คือภาษา เพราะถือเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของสังคม และเป็นสื่อกลางในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคลรวมถึงการถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ให้แก่กัน

2.2 ทักษะ ความชำนาญ (Social Skill) เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ รวมไปถึงสาขาวิชาชีพ ที่มีความจำเป็นต่อการอยู่รอดของมนุษย์ เพื่อให้ผู้ได้รับการถ่ายทอดจะได้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

3. การขัดเกลาทางด้านพฤติกรรม ได้แก่ การถ่ายทอดในเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้

3.1 บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) เป็นการถ่ายทอดกฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผน หรือคตินิยมที่สังคมสร้างไว้ เพื่อกำหนดแนวทางให้คนในสังคมยึดถือในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อบอกให้ทราบว่า ในแต่ละสถานการณ์ควรปฏิบัติอย่างไรทำให้เกิดความแน่นอน และความเป็นระเบียบในสังคม เนื่องจากบรรทัดฐานทางสังคม เป็นตัวกำหนดแนวพฤติกรรมของมนุษย์เมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กัน

3.2 บทบาททางสังคม (Social Role) เป็นการถ่ายทอดสิ่งที่ติดตัวมนุษย์ทุกคนมาตั้งแต่เกิด โดยที่บทบาทนี้จะเป็เครื่องบ่งชี้ถึงสถานภาพและความเป็นตัวตนของมนุษย์ ทำให้ทราบถึงหน้าที่ การวางตัว และสิ่งควรประพฤติปฏิบัติ มนุษย์ทุกคนล้วนมีบทบาท และแต่ละคนล้วนมีบทบาทที่หลากหลายในคนเพียงคนเดียว โดยบทบาทนี้จะเป็ตัวกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ และจากการที่มนุษย์อยู่ในสังคม ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การแสดงซึ่งบทบาทจะต้องเปลี่ยนไปตามบุคคลที่ติดต่อสัมพันธ์ด้วย เช่นเมื่ออยู่ที่บ้านเด็กจะมีบทบาทเป็นลูกแต่เมื่อเด็กไปโรงเรียน บทบาทของเด็กจะเปลี่ยนไปเป็นนักเรียน ดังนั้น พฤติกรรมที่เด็กจะแสดงออกเวลาที่อยู่โรงเรียนกับเวลาที่อยู่บ้านจึงแตกต่างกัน

3.3 พฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior) เป็นการถ่ายทอดการกระทำต่าง ๆ ซึ่งพฤติกรรมทางสังคมนี้ สอดคล้องกับบทบาททางสังคมที่มนุษย์แต่ละคน ได้รับในแต่ละสถานการณ์ โดยการขัดเกลาทางสังคมด้านพฤติกรรมนี้ ก็เพื่อให้เกิดการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่สังคมเห็นว่าถูกต้องเหมาะสม หรือเป็นพฤติกรรมที่สังคมมุ่งหวังให้เกิดการแสดงออก

วิธีการขัดเกลาทางสังคม

ปราณี พุ่มบางป่า (2543 : 26) ศึกษาค้นคว้าพบว่าการขัดเกลาทางสังคมสามารถทำได้ 2 วิธี คือ

1. การขัดเกลาทางสังคมอย่างเป็นทางการ (Formal) เป็นวิธีการขัดเกลาโดยการเรียนรู้จากแหล่งการศึกษาโดยตรงหรือสถานการณ์ที่เป็นพิธีการต่างๆ เป็นการบอกว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควร อะไรผิด อะไรถูก ฯลฯ เป็นการชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลอย่างจงใจและเจตนา เพื่อให้บุคคลสามารถวางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่ง ๆ ซึ่งบุคคลตั้งใจหรือรู้ตัวว่ากำลังเรียนรู้บางสิ่งบางอย่าง การขัดเกลาทางสังคมอย่างเป็นทางการจะพบเห็นอยู่เสมอในหมู่ครอบครัว โรงเรียน วัด เป็นต้น เช่น ถ้าเป็นครอบครัวก็จะอบรมลูกในรูปของการบอกเล่า สั่งสอน ชมเชย คุดำ เป็นต้น ส่วนโรงเรียนจะอบรมเป็นทางการมากกว่าครอบครัว เพราะเป็นสถาบันอบรมสั่งสอน

คนจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีการอบรมและลงโทษอย่างเป็นทางการ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้สามารถประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนของกลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้

2. การขัดเกลาทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal) เป็นการขัดเกลาทางสังคมที่ไม่ได้บอกกันโดยตรง กล่าวคือ บุคคลได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยไม่ได้ตั้งใจหรือโดยไม่รู้ตัว แต่ได้รับประสบการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกต หรือการเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น มักเป็นการเรียนรู้จากเพื่อน ครอบครัว และอื่น ๆ โดยไม่เป็นทางการ

ลำดับขั้นของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในสังคมย่อมจะผ่านลำดับขั้นต่าง ๆ ของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วยกันทั้งนั้น ลำดับขั้นต่าง ๆ นี้ก็คือ วัยต่าง ๆ นั่นเอง กระบวนการขัดเกลาทางสังคมในแต่ละวัยย่อมแตกต่างกันออกไปและมีลักษณะเฉพาะ ลำดับขั้นของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีดังนี้

1. วัยเด็ก เป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมากที่สุดการอบรมนี้จะเป็นไปตามระยะเวลาของการเจริญเติบโต ระยะแรก ๆ จะเน้นในการตอบสนองความต้องการของทารก เช่น การให้อาหาร การให้ความอบอุ่น เมื่อเติบโตขึ้นก็จะเริ่มสอนกลาน นั่ง ยืน เดิน พูด
2. วัยหนุ่มสาว เป็นวัยที่ผ่านการอบรมมากพอที่จะรู้และเข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งการอบรมสั่งสอนส่วนใหญ่จะได้จากกลุ่มเพื่อน โรงเรียน วัยนี้เป็นวัยที่เด็กจะพ้นจากสภาพของความเป็นผู้เยาว์ และเริ่มเข้าสู่สถานะของความเป็นหนุ่มสาว วัยรุ่นจึงเป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจเพื่อที่จะก้าวไปสู่การเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว โดยเฉพาะร่างกายจะเปลี่ยนไปมาในวัยนี้มักจะมีการเลียนแบบผู้อื่น เช่น บุคคลที่ตนยกย่องหรือเพื่อน จากการที่เขาได้สัมผัสกับกลุ่มต่าง ๆ จะทำให้เขามีโอกาสเลือกที่จะยึดบรรทัดฐานใด คุณค่าใดเป็นหลักในการดำเนินชีวิต
3. วัยผู้ใหญ่ วัยนี้ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการขัดเกลาทางสังคม แม้จะเป็นผู้มีประสบการณ์มากแล้วก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากบางโอกาสต้องประสบกับสถานการณ์ใหม่ในสังคมก็ต้องเรียนรู้ระเบียบใหม่ หรือการเข้าไปในสังคมอื่นก็จำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้นให้ได้ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแนวปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ยิ่งถ้าสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วยแล้ว ก็มีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ระเบียบแบบแผนของสังคมมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลง

องค์กรที่ให้การขัดเกลาทางสังคม

ปพาณี จิตวิวัฒนา (2545 : 29) ได้ศึกษาพบว่า การขัดเกลาทางสังคมมีบทบาทต่อทุกคน ตั้งแต่เกิดจนตาย องค์กรที่มีบทบาทให้การขัดเกลาทางสังคมมี 6 หน่วย คือ

1. ครอบครัว นับเป็นหน่วยทางสังคมกลุ่มแรกที่เป็นตัวแทนในการอบรมสั่งสอน ครอบครัวใช้วิธีการอบรมแก่เด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่ออบรมให้เด็กได้รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด ครอบครัวจึงนับเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีหน้าที่ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมแก่สมาชิกในครอบครัว รวมทั้งกล่อมเกลากฎกติกามหรือนุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาท และความคาดหวังของสังคมโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาท่างสังคม หรือกล่าวได้ว่า บ้านเป็นศูนย์กลางของการขัดเกลาท่างสังคม โดยมีบิดามารดาเป็นสื่อกลางของการเรียนรู้

2. กลุ่มเพื่อน ประกอบด้วยบุคคลที่มีอายุและฐานะทางสังคมทัดเทียมกันกลุ่มเพื่อนมีความสำคัญทางอ้อมในการขัดเกลาท่างสังคมของบุคคล กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ บางอย่างบุคคลจำเป็นต้องทำเพื่อให้กลุ่มเพื่อนยอมรับ กลุ่มเพื่อนทำให้บุคคลรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กลุ่มเพื่อนบางครั้งเปรียบเสมือนดาบสองคม กล่าวคือ มีผลในการช่วยเหลือถ่ายทอดคุณค่าและวิธีการระเบียบกฎเกณฑ์ที่ผู้ใหญ่ต้องการให้ได้ ถ้ากลุ่มเพื่อนสนับสนุนบรรทัดฐานเหล่านั้นในทางตรงกันข้าม กลุ่มเพื่อนอาจเป็นแรงยุผลักดันให้บุคคลทดลองหรือลองดีต่อข้อบังคับ ระเบียบวินัยที่ผู้ใหญ่ตั้งเอาไว้ ปัจจุบันชีวิตในเมืองมีผลทำให้กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญมากขึ้นเพราะ

2.1 ครอบครัวสมัยใหม่มีขนาดเล็ก เด็กใช้เวลาส่วนใหญ่เล่นกับเพื่อน

2.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรุ่นอายุได้ พ่อแม่หรือผู้ปกครองกลายเป็นคนล้าสมัยหัวโบราณ ในขณะที่เพื่อน ๆ ทันสมัยกว่า

2.3 โอกาสที่บุคคลจะทำการเคลื่อนย้ายทางสังคมโดยอาศัยการศึกษาในปัจจุบันมีมากกว่าสมัยก่อน ทำให้เด็กมีความมุ่งมั่นในการศึกษา ซึ่งพ่อแม่ไม่สามารถให้คำแนะนำพึ่งพาได้ในขณะที่กลุ่มเพื่อนช่วยเหลือได้

3. โรงเรียน เป็นตัวแทนทางสังคมที่ให้การอบรมศึกษาอย่างเป็นทางการ มีแบบแผน และมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรม จรรยา ค่านิยม ปรัชญา วัฒนธรรม รวมถึงการฝึกระเบียบ วินัยและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ แบบแผนของสังคมได้มากขึ้น ทำให้รู้จักการปรับตัว รวมทั้งได้รับการถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยมทัศนคติ และเพิ่มพูนประสบการณ์ด้านต่าง ๆ นับเป็นการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในด้านอารมณ์ สังคมและสติปัญญาให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน โรงเรียนมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมากเพราะเด็กใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานาน

4. กลุ่มอาชีพ เมื่อบุคคลผ่านพ้นจากการศึกษาในโรงเรียน เขาก็จะเริ่มประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองต่อไป บุคคลจะพบเพื่อนร่วมงานตามแต่อาชีพของตน ซึ่งมีระเบียบวิธีการแตกต่างกัน

ออกไป บุคคลจำเป็นต้องเรียนรู้และรับไว้หากต้องการอยู่ในกลุ่มนั้น ความเป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพใด อาชีพหนึ่งเป็นเวลานาน อาจทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้มีอุปนิสัยใจคอ ทักษะ ทักษะ ความต้องการของชีวิต แตกต่างไปจากที่เคยได้รับการฝึกฝนอบรมมาในระยะต้นของชีวิตก็ได้

5. สื่อมวลชน เป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องคุณค่า ความเชื่อ แบบของความประพฤติ ฯลฯ โดยเฉพาะในสังคมที่เจริญก้าวหน้า สื่อมวลชนจะแผ่ขยายและมีอิทธิพลต่อครอบครัว ทำให้บุคคลได้รับค่านิยม และวิธีการปฏิบัติทั้งในด้านบวกและด้านลบมากขึ้น สื่อมวลชนมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงคุณค่าวัฒนธรรม และความเป็นไปในสังคม และนับวันจะเป็นหน่วยที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญมาก เพราะสื่อเข้าถึงตัวคนได้ดีที่สุด และถึงตัวคนบ่อยที่สุดพร้อมทั้งถึงคนจำนวนมากพร้อม ๆ กัน การแทรกแนวคิดค่านิยมต่าง ๆ จึงทำได้ง่ายและได้ผล ดังนั้น บทบาทของสื่อมวลชนในการขัดเกลาทางสังคม ปรานี พุ่มบางป่า (2543 : 26) ได้สรุปไว้ดังนี้

5.1 สื่อมวลชนสอนบทบาทการอยู่ในสังคม มนุษย์จะต้องมีบทบาทต่าง ๆ เช่น บทบาทของความเป็นแม่ เป็นพ่อ เป็นครู เป็นนักเรียน ฯลฯ การเรียนรู้บทบาท อันได้แก่ การรู้จักสิทธิและหน้าที่นั้น ปัจจุบันเราสามารถเรียนรู้ได้จากสื่อมวลชน

5.2 สื่อมวลชนสร้างค่านิยม ในขณะที่เรากำลังเรียนรู้บทบาทของการเป็นสมาชิกสังคมต่าง ๆ จากสื่อมวลชนนั้น เราก็เรียนรู้ค่านิยมไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมเรื่องการสะสมทรัพย์สิน การดำเนินชีวิต ความทะเยอทะยาน จุดหมายปลายทางของชีวิตหรือค่านิยมทางเพศก็ตาม

5.3 สื่อมวลชนสร้างทัศนคติ คือ ความพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติ ประกอบด้วย ความรู้ ความรู้สึก และแนวโน้มของพฤติกรรม สื่อมวลชนจะเป็นผู้ให้ข่าวสารแก่เราให้ความรู้แก่เรา และจะสอนวิธีการประเมินสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา ตลอดจนชี้แนวทางที่จะเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ทัศนคติของคนเราเปลี่ยนไป

5.4 สื่อมวลชนกำหนดบรรทัดฐานของพฤติกรรม ซึ่งการกำหนดบรรทัดฐานของพฤติกรรมของกลุ่มอ้างอิงที่ตนสร้างขึ้นมาทำให้คนกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

6. องค์การศาสนา การขัดเกลาทางสังคมโดยผ่านองค์กรทางศาสนาในสังคมไทยมีมาช้านานแล้วในประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะเด็กผู้ชายจะมีโอกาสเข้าไปศึกษาหาความรู้ทั้งในลักษณะเป็นครั้งเป็นคราวหรืออาศัยอยู่ในวัดที่เรียกว่า เด็กวัด โดยคอยปรนนิบัติพระและศึกษาเล่าเรียน อ่านเขียน ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ตามสติปัญญาและความสามารถของแต่ละคน อีกทั้งยังฝึกฝนวิชาชีพที่สามารถเป็นความรู้ติดตัวไป เช่น ยุทธวิธีป้องกันตัว กระบี่กระบองวิชาอาคม ฯลฯ ขณะที่ใช้ชีวิตในวัดก็จะได้รับการขัดเกลาทางสังคมทั้งวิชาความรู้ ศีลธรรม จรรยา มรรยาท ความกตัญญูไป

กล่าวโดยสรุป แนวคิดกระบวนการจัดเลาทางสังคม (Socialization) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการถ่ายทอดระเบียบ กฎเกณฑ์ ความประพฤติ และค่านิยมต่าง ๆ ของสังคมให้บุคคล มีคุณลักษณะตามที่สังคมต้องการผ่านตัวแทนต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน กลุ่มอาชีพ และองค์กรศาสนา

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ที่กล่าวว่ามนุษย์จะเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ และนำไปยึดถือปฏิบัติจะประกอบด้วย 3 กระบวนการ คือ การสังเกต (Observation) โดยสังเกตจากตัวแบบที่มีอยู่ในสังคมซึ่งอาจจะเป็นคน เช่น พ่อแม่ ครู เพื่อน หรือ อาจจะสังเกตจากตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น หนังสือ โทรทัศน์ วิทยุ หลังจากสังเกตพฤติกรรมจากตัวแบบแล้ว มนุษย์ก็มักจะมีการเลียนแบบพฤติกรรมจากตัวแบบและนำพฤติกรรมเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติ ถ้าพฤติกรรมนั้นได้รับการเสริมแรงทางบวก เช่น การได้รับคำชม หรือการยกย่องก็จะส่งผลให้มนุษย์นั้นยังคงประพฤติปฏิบัติพฤติกรรมนั้นต่อไป แต่ถ้าพฤติกรรมนั้นได้รับการเสริมแรงทางลบ เช่น การถูกลงโทษ การประณามจากสังคมก็จะส่งผลให้พฤติกรรมนั้นมีแนวโน้มที่จะได้รับการปฏิบัติน้อยลง เป็นรากฐานที่สำคัญของแนวคิดกระบวนการจัดเลาทางสังคม ที่กล่าวว่ามนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม เมื่อมนุษย์เกิดมาย่อมได้รับการอบรมสั่งสอนจากบุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวที่ทำให้มนุษย์นั้นมีลักษณะเหมือนมนุษย์ทั่ว ๆ ไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยต่างประเทศ

เฮอร์ล็อก (Hurlock, 1984 : 41) ได้ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูกับคุณลักษณะที่พึงปรารถนา พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยของพ่อแม่จะทำให้ลูกมีคุณลักษณะที่พึงปรารถนา เด็กที่ได้รับการอบรมแบบประชาธิปไตยจากครอบครัวจะทำให้เด็กมีคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ดีกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน และการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยส่งผลทำให้เด็กมีคุณลักษณะที่พึงปรารถนาเพิ่มมากขึ้น รูปแบบอบรมเลี้ยงดูทั้ง 2 แบบ มีผลต่อคุณลักษณะที่พึงปรารถนาแล้ว และพบอีกว่า สื่อมวลชนซึ่งได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ และการสื่อสารสิ่งพิมพ์ ยังเป็นปัจจัยที่สำคัญที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับคุณลักษณะที่พึงปรารถนาด้วย

แจ็กสัน (Jackson, 1993 : 10) จากการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ พบว่า สถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษามีอิทธิพลต่อการพัฒนา และสร้างคุณลักษณะของเด็กไทย จุดประสงค์หลักของการวิจัยในครั้งนี้ คือ การศึกษาสภาพจริงและความคาดหวังเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กไทย ดังนั้นจึงได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรก ได้แก่ กลุ่มนักเรียนซึ่งเป็นกลุ่มของเด็กเองเพื่อให้เด็กประเมินตนเองว่า

กลุ่มของตนเอง มีสภาพและความคาดหวังเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์มากนักน้อยเพียงไร กลุ่มต่อมาได้แก่ กลุ่มครู เนื่องจากครูเป็นตัวแทนของสถาบันการศึกษาที่สำคัญและอิทธิพลต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่อเด็ก และกลุ่มสุดท้าย ที่มีความสำคัญยิ่ง ได้แก่ กลุ่มผู้ปกครอง เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครอง มีอิทธิพลที่สำคัญอย่างยิ่งต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กไทย

งานวิจัยในประเทศ

สุจริต เพียรชอบ (2525 : 56) ได้วิจัยเรื่องคุณลักษณะของเยาวชนไทยที่พึงปรารถนา โดยใช้แบบสอบถามส่งไปยังกลุ่มประชากรที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา นักศึกษาวิทยาลัย ครู ผู้ปกครอง นักเรียน และผู้นำชุมชนจากทุกภาคของประเทศจำนวนทั้งสิ้น 3,000 คน ผลจากการวิจัยพบว่า

1. คุณลักษณะของเยาวชนไทยที่พึงปรารถนาที่สำคัญ ประกอบด้วย

1.1 ด้านลักษณะท่าทาง เยาวชนชายเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรง สุขภาพสมบูรณ์ มีกิริยาท่าทางกระฉับกระเฉงว่องไวเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เยาวชนหญิงเป็นผู้ที่แต่งกายสะอาด เรียบร้อย สุขภาพ มีกิริยามารยาทดี และมีหน้าตาอิมั้มแจ่มใส ร่าเริงเปิดเผย

1.2 ด้านความคิด เยาวชนชาย เป็นผู้ที่สามารถตัดสินใจได้ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อยากรู้อยากเห็นใฝ่รู้ใฝ่เรียน สามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เยาวชนหญิง เป็นผู้ที่มีความสุขุมรอบคอบ คิดอย่างมีเหตุผล คิดดี คิดชอบ มองโลกในแง่ดี อยากรู้อยากเห็น ใฝ่รู้ใฝ่เรียน และสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ

1.3 ด้านลักษณะนิสัย เยาวชนชาย เป็นผู้ที่มีความหนักแน่นอดทน มีกำลังใจเข้มแข็ง มานะพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ เยาวชนหญิง เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี และมีความตรงต่อเวลา

1.4 ด้านมนุษยสัมพันธ์ เยาวชนชาย เป็นผู้ที่สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นเข้ากับผู้อื่น ได้ทุกระดับทุกเพศทุกวัย มีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่น มีธรรมาจริยธรรมไม่เอื้อยืมถือตัว เยาวชนหญิง เป็นผู้ที่สามารถวางตนได้เหมาะสมกับกาลเทศะ สังคมและบุคคลสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น เข้ากับผู้อื่นได้ดี และมีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่น

1.5 ด้านอารมณ์ เยาวชนชาย เป็นผู้ที่มีอารมณ์มั่นคงไม่หวั่นไหวง่าย มีสติสัมปชัญญะ รู้จักยั้งคิด และอารมณ์ร่าเริง แจ่มใสเบิกบาน เยาวชนหญิง เป็นผู้ที่มีอารมณ์ร่าเริง แจ่มใสเบิกบาน มีสติสัมปชัญญะ รู้จักยั้งคิด เป็นผู้รู้จักอดกลั้น และเก็บความรู้สึกได้ดี

1.6 ด้านวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี เยาวชนชายเป็นผู้ที่รักและหวงแหน ในวัฒนธรรมไทย สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่อนุรักษ์วัฒนธรรมไทย เยาวชนหญิงเป็นผู้ที่มีความละเอียดอ่อนและซาบซึ้งในความงาม

ของธรรมชาติและศิลปะต่าง ๆ มีความรู้และเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีไทยต่าง ๆ อย่างแท้จริง และมีความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมไทย

1.7 ด้านจริยธรรมและคุณธรรม เยาวชนชายเป็นผู้ที่รักความยุติธรรมมีความกตัญญูรู้คุณ กล่าวหาญและเชื่อมั่นในการทำคุณงามความดี เยาวชนหญิงเป็นผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณรักความยุติธรรม และมีความเคารพผู้อาวุโส

2. คุณลักษณะที่พึงปรารถนาในด้านต่างๆ ส่วนใหญ่ปรารถนาให้มีในเยาวชนชายสูงกว่าในเยาวชนหญิง ยกเว้นการเป็นผู้แต่งกายสะอาดเรียบร้อย สุภาพ กิริยามารยาทดีการเป็นผู้มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี การเป็นผู้มีความละเอียดอ่อน ซาบซึ้งในความงามของธรรมชาติและศิลปะต่าง ๆ และการเป็นผู้ตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย เป็นคุณลักษณะที่ปรารถนาให้มีในเยาวชนหญิงสูงกว่าในเยาวชนชาย

3. ในแต่ละภาคของประเทศไทย ส่วนใหญ่มีความปรารถนาให้เยาวชนมีคุณลักษณะในด้านต่าง ๆ ในระดับที่แตกต่างกันทั้งในเยาวชนชายและในเยาวชนหญิง

นันทนา อุดมสิน (2537 : 20) ได้ศึกษาคุณลักษณะที่เป็นจริงและที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนสาธิตประถมศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ตามความคิดเห็นของอาจารย์และผู้ปกครอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นครูอาจารย์ และผู้ปกครอง รวมจำนวน 299 คน ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์และผู้ปกครองมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่เป็นจริงอยู่ในระดับที่ดีทั้ง 6 ด้าน ส่วนคุณลักษณะที่พึงประสงค์อยู่ในระดับที่ดีมากทั้ง 6 ด้าน และแนวทางแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนอาจารย์มีความคิดเห็นว่าผู้ปกครองควรร่วมมือในการปรับปรุงพฤติกรรมของนักเรียนในทุก ๆ ด้าน โดยเน้นการประหยัด ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย ควรให้ความรักความอบอุ่น และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนในด้านพฤติกรรมตามที่ตนประสงค์ ผู้ปกครองมีความคิดเห็นว่าโรงเรียนควรปรับปรุงด้านวิชาการ เพิ่มสื่อการเรียนการสอน ปรับปรุงห้องสมุด ส่งเสริมในด้านวัฒนธรรม ประเพณี โดยเน้นเกี่ยวกับการมีสัมมาคารวะต่อพ่อแม่ผู้อาวุโส และควรส่งเสริมความรู้ด้านประชาธิปไตย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการทำตนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ ส่วนหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเสนอว่าควรมีบทบาทส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในสังคมที่ดี

นิรมล หันหาบุญ (2538 : 36) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาคุณลักษณะทางวัฒนธรรมไทยที่พึงประสงค์ของนักเรียนประถมศึกษาในทศวรรษหน้าตามทัศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม โดยได้ศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจำนวน 20 คน ผลจากการวิจัยพบว่า คุณลักษณะทางวัฒนธรรมไทยที่พึงประสงค์ของนักเรียนประถมศึกษาในทศวรรษหน้าอยู่ในระดับมากที่สุด คือ

1. ด้านจารีตประเพณี 12 คุณลักษณะ ได้แก่ กล่าวที่จะขอโทษด้วยตนเองไม่ขัดทอดความผิดของตน ต้องยุติธรรมด้วยเหตุผล ไม่ข่มเหงเบียดเบียนผู้อื่น รู้จักเลือกอาชีพสุจริต ไม่ขัดต่อกฎหมาย รู้จักเลือกอาชีพที่สุจริตไม่ขัดต่อศีลธรรม ปฏิบัติตามจรรยาบรรณของอาชีพโดยไม่เห็นแก่เงินเป็นใหญ่ มีสัจจะไม่ละเมิดต่อคำมั่นสัญญาของตนเอง ยึดมั่นต่อการรักษาคำพูดที่ขอพรธรรม รู้จักคิดก่อนพูด กล่าวต่อสู้เพื่อความถูกต้อง และละอายต่อความประพฤติที่ผิดศีลธรรม

2. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี 9 คุณลักษณะ ได้แก่ ปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองทุกกรณี ไม่ละเมิดกฎหมาย รู้จักถนอมใช้สาธารณสมบัติของชาติ ตั้งใจจริงในการทำงานที่ได้รับมอบหมายโดยชอบอย่างไม่บิดพลิ้ว มีลำดับขั้นตอนในการคิดควบคุมตัวเองให้ปฏิบัติได้ถูกต้อง กาลเทศะควบคุมตัวเองให้ทำงานที่ได้รับมอบหมายได้ตามเงื่อนไขอย่างสม่ำเสมอด้วยความจริงใจ ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของโรงเรียนและเข้าแถวตามลำดับก่อนหลังด้วยความอดทน

3. ด้านธรรมเนียมประเพณี 6 คุณลักษณะ ได้แก่ ใช้คำพูด ขอบคุนขอโทษตามควรแก่โอกาสและฐานะของบุคคล กระทำต่อผู้อื่นด้วยความจริงใจไม่แสดงอาการดูหมิ่น ล่วงเกินเหยียดหยามทั้งบุคคลและสถานที่ แสดงความเคารพตามประเพณีไทยวางตัวให้เหมาะสมกับเพศและวัยตามฐานะของตน และไม่ใช้อำนาจโดยมิชอบอันจะทำให้ผู้อื่นเสียผลประโยชน์

4. ด้านการใช้ภาษาไทย 3 คุณลักษณะ ได้แก่ ใช้คำพูดได้ชัดเจนเหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะ อ่านออกเสียงได้ถูกต้องตามอักขรวิธีของไทยและเขียนภาษาไทยและเลขไทยได้ถูกต้องตามแบบแผน

สิทธิชัย จินชัย (2538 : 22) ได้วิจัยเรื่องการติดตามผลการจัดการศึกษาของนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อหนึ่งคือ ผลจากการจัดการศึกษาด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผลการวิจัยด้านนี้ปรากฏว่านักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ภาพรวมอยู่ในระดับ มาก 3 อันดับแรกคือ มีความภูมิใจในความเป็นไทย สามารถปฏิบัติตนในการรักษาและเสริมสร้างสุขภาพอนามัยของตนเองและชุมชน เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในชนบท ยกเว้นด้านเดียว มีทักษะพื้นฐานในการประกอบสัมมาชีพอยู่ในระดับ ปานกลาง

มานะ ร้อยดาพันธ์ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคุณลักษณะที่เป็นจริงและลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน รวมจำนวน 809 คน ผลการวิจัยพบว่าคุณลักษณะที่เป็นจริงของนักเรียนตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาแห่งชาติโดยภาพรวมอยู่ในระดับดี นักเรียนมัธยมศึกษาจะมีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีความมั่นใจด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬา คุณลักษณะที่อยู่ในระดับพอใช้มีอยู่ 3 ด้าน คือ การมีวิจารณ์ญาณและ

ความคิดสร้างสรรค์ การมีความรู้และทักษะในการเรียนรู้ และการแสวงหาความรู้และพัฒนาตนเอง ส่วนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนมัธยมศึกษาโดยภาพรวมที่สำคัญ 3 ด้าน คือ การปลอดจากสิ่งเสพติดให้โทษและของมีนเมา การมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี และการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 56) ได้ศึกษาคุณภาพที่เป็นมาตรฐานของเด็กไทยที่สังคมต้องการ โดยศึกษาความคิดเห็นของประชาชนจากทุกภาคเกี่ยวกับคุณภาพเด็กไทย การรวบรวมข้อมูลแบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) แบ่งเป็น 4 ภูมิภาคใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามกรอบแนวคิดที่เป็นมาตรฐานของเด็กไทย คือ 1) ลักษณะนิสัยและความประพฤติ 2) สุขภาพ อนามัย 3) ความรู้ ความสามารถ 4) คุณธรรม จริยธรรม 5) อาชีพ 6) เทคโนโลยี 7) ความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมต่อสังคม 8) หน้าที่พลเมืองและการเคารพสิทธิผู้อื่น และ 9) ความเป็นไทย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า คุณลักษณะคุณภาพเด็กไทยที่สังคมต้องการในภาพรวมของประเทศมีตัวบ่งชี้ทั้งหมด 205 ตัวบ่งชี้ จำแนกตาม คุณลักษณะเรียงตามลำดับจำนวนตัวบ่งชี้ได้แก่ ด้านลักษณะนิสัยและความประพฤติ 57 ตัวบ่งชี้ ด้านความรู้ ความสามารถ 38 ตัวบ่งชี้ ด้านคุณธรรม จริยธรรม 24 ตัวบ่งชี้ ด้านความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมต่อสังคม 20 ตัวบ่งชี้ ด้านอาชีพ 18 ตัวบ่งชี้ ด้านความเป็นไทย 17 ตัวบ่งชี้ ด้านสุขภาพอนามัย 12 ตัวบ่งชี้ ด้านเทคโนโลยี 10 ตัวบ่งชี้ และด้านหน้าที่พลเมืองและการเคารพสิทธิผู้อื่น 9 ตัวบ่งชี้

จากการที่ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนทำให้นักเรียนขาดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทางคุณธรรมและจริยธรรมที่ควรประพฤติควรปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของนักเรียนที่ยังเยาว์วัยควรได้รับการขัดเกลาหรือพัฒนาจิตใจโดยใช้หลักการหรือธรรมะสอดแทรก ส่วนบุคคลที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วหรืออยู่ในวัยทำงาน แนนอน การพัฒนาจิตใจย่อมต้องมีความยาก เหตุเพราะสถานการณ์ในอาชีพหรือสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมบังคับ นี้กล่าวในทางที่เป็นความจริง แต่ก็ใช่ว่าจะไม่มีหนทางเสียเลย อันนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลว่าจะเห็นสมควรรับเอาสิ่งใด ไม่ควรรับเอาสิ่งใดดังนั้นการประพฤติปฏิบัติตน ที่กล่าวมานี้เป็นการปฏิบัติตนตามหลักธรรมและการพัฒนาจิตใจของของนักเรียนโดยทั่วไปทางหนึ่ง ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะทำการวิจัยการปฏิบัติตนตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนต่อไป